ՆԵՐԴԱՀՆԱԿԵԼ ԱՀԽԱՐՀԱԲԱՐԸ

Ներկայ ուսումնասիրութիւնս վերջին գլուխն է ստորագրողին նորատիպ մէկ գործոյն, «ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՌՈԳԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԵՐԵՆԻ պարզուած իրևնց գաղանիքն ու մեսըոպեան սանմանները». և պատրաստուած ի պէտս բանասիրաց և բարձրագոյն վարժարաըտց։ Որսև դէծ ին Ֆրըսւիը, վրձ ձքիսվ, տìմ ըիւկսձ վահանրևրան ջարօկ ը տրջարօկ իտևրւսրագոյն խնդիրները. ինչպէս ուղղագրութեան ներքին կազմը. ժեր նշանագրաց ծագումն ու մեսրոպեան ճնչիւնները, որով և արեւելեան և արեւմտեան արտասանութեանց տարբերութիւնը. ւ և - գրերու խնդիրը. ճայերենի շեշտը. կիտադրուԹիւնը. մեր ճնչարանուԹիւնը. տառադարձու*թիւնը. և հուսկ աշխարհարարի հարցը, որ է ներկայս։ բոլոր այդ խնդիրները կ՝անցնին քննա*դատութեան ու պատմութեան ըովէն, կը զտուին և ի լոյս կու գան նոր կերպարանօք և յայտնունիւններով։ Աշխարճարարի ճարցը սերտօրէն կապուած է նախորդ գլխոց ճետ և անոնց ճևտեւանքն է, ինչպէս կ'երեւի կոչումներէն եւս չետեւարար ասոնց պատճառարանութեանց ոյժը լաւագոյն ընքունելու ճամար, ճարկաւոր է կարդալ ամրողջ զործը, որ շատ ճետաքրքրական ու շանեկան է։

Բնու թեան օրենքն ու գերագոյն դարդն է ներ. տարերաց, այն է՝ ձևերու, երանգոց ու ձայներու ախորժական ու Հաժերայի զանազանութեան մէջ։ <mark>Արտրը աման, անհան զիացր լ արջևան</mark> ակախ լիներ արարչութեան գործը։ Ներդաչնակութիւնը կայ և կը պաՀանջուի նաև մարդկային բարբառին մէջ, ինչպէս անոր երգին, որոց երկուքին քնարը մի է. և կը ստացուի՝ նոյն բարբառին տարերաց այլազանութեամբ և Հե,տալուր դասաւորութեամբ։

դոյն դործին է լեզուն։ Մնով կը Հաղորդակցինը, կը խնդրենը, կ'ողոքենը, կը խրատենը, կը Համոզենը, կը հրապուրենը, կր յանդիմանենը, կը Հրամայենը, կը ծաղրենը, կր զուարձացնենը, ըստ պարագային փոփոխելով մեր բառն ու ձայնը։ Մվեն ինչ լեզուեն կախուած է. առանց իրեն կեանք չկայ. և որչափ վայելուչ լինի կազմով և առոգանութեամբ, նոյնչափ լաւագոյն կր ծառայէ նպատակին ։ Իմաստներն արտայայտող ձայն մ՝ է բարրառը. և կը պահանջէ ճարտար յարմարութիւնն ւելի կարևոր էր ներդաչնակութեան նորոդութիւիւր Հնչմանց ու վանկերուն, որոնք իրեն Համար նը, քան տառի մը յաւելուածը, պակասը կամ ույն եր, իրչ սև խամբերը բևագմասւնբողը։ Բւ բևե ատևերևւն իշրն հասի դն դէչ՝ սև վաջախ աղիոշ պակսի իւր պաՀանջածը, ինք կը դառնայ Թոյլ և անազգու, ինչպես անարուեստ նուագ մը։

1. — Մեր նախորդ գլխոց՝ և մանաւանդ վերջդաշնակութիւնը, որ կը կայանայ՝ գայն կազմող նոյն մեջ ընդարձակօրեն տեսանը ու չելտեցինը այն ժեծ նրբութիւնն ու դայնակութիւնը, որ կ'իչխեր ժեր նախնեաց առոգանութեան ժէջ, և ծածկուած է մեզ աւանդ Թողուած գեղեցիկ ու ձոխ ուղղագրութեան ներքև։ Նկատեցինք նաև արև մտեան Հայոց ականջի և լեզուի այժմեան խան գարումը, այրուրենի Հնչիւններն իրարժէ չդատե լու չափ¹։ Գրերու զանազանութեան այս կորուստը պիտի ստեղծէր գլխովին ներդաչնակութեան վը տարումն Հայերենի առոգանութենեն, չարագրու թենեն ու կազմեն, որոց ամենուն ղեկավարը մէկ էր, ականջի ընտրողութիւնը. և ասոր պակասն իսկ պիտի ընդլայնէր ներդաչնակութեան եղծումը մեր լեզուին մէջ, որուն ենթարկուեցաւ արևմը_֊ տանայ բարբառը. և որ կը յիչեցնէ ինձ ազնուական Հին ու պերճ պալատան մ՝աւերեալ վիճակը։ <u> Չայն խօսող գարգացած գասն զգալով Հանդերձ</u> այս պայմանը, փոյթ չըրաւ – բաց ի սակաւուց – կատարելագործել իւր ականջն ու գրիչը. ուր աշ

1. Ilam' 9-10:

ցանէ ԹեԹևօրէն Հայ գրական Հրապարակի վրայ, Հայերենի աղաւազման։ Օրագրի մ'անկիւնն յան և որոնը կը վերջանան աննչան կամ ժխտական կարծերևեաց օտարախորթ բառ մր կարող է անոր արդեամբ մր։

ու մաթրունեան նախանձը, որ ընդաբոյս եղած զարգացած գրչաց ներքև. ինչ որ արդիւնք է՝ Հաս են իմ մէջ, մղեցին գիս անգամ մը ծառանալու տատուն դաստիարակութեան ու նկարագրի պա անոր այժմու կացութեան դէմ՝, զոր մեր Հարք կասին մեր քով։ պիտի որակէին « խուժղուժ» բառով։ Ուզեցի խըն. Չեմ կարող ցանկել Հօս բոլոր օտարաբանու դիրը փոխադրել լրագրի մը կորստական իջերէն Թիւնջն՝ որ կան այժմ մեր լեզուին մէջ, և Հետ առձեռն ու մնայուն այխատութեան մը մէջ, ինչ. զչետէ կը մանեն. այլ սոսկ պիտի կոչեմ քանի պես է ներկայս, որուն և կը վերաբերի սերտօրէն։ մ՝ օրինակներ՝ դաղափար մը տալու Համար, և դանդ Պիտի խօսիմ ուրեմն. և ոչ ամենուն կամ նախա. ընելով ընտգրերը, որպէս զի չծանրաբեռնեմ պաչարելոց, այլ ողջամիտ աղգայնոցս՝ որ կը Հաս. գործս։ Ունինք ձայնով, իմաստով կամ կարգով կանան գիս, և ժեր նոր սերնդին՝ որ ուսանիլ Թուրջերեններ. է (աժենէն, -գոյնը), և ծնկաչու կ'ուցէ ուղիցն և ացնիւր։

մեր տույնային բարբառը, թէ ոչ։ Այմ, պիտի լինի մեյ մր (անգամ մը). այրառու (ականաւոր, ակնա_֊ աժենուն պատասխանը։ Եթե այո, ուրեմն ստի վայել, կարևոր). ջուրն իյնալ (ձախողիլ, չակողիլ). պուած ենք պանելու անոր հայկական նկարագիրն բանի գալ (օգտել, օգտակար լինել). սիրտ բռնել ալ, ուստի իւր սեպՀական տարերաց՝ ուղղագրու (սիրտ Հաստատել). սիրտը ելնել (փղձկիլ, յուղուիլ). թեան և առոգանութեան Հարազատութեանը մէջ, սիրտը առնել (ամոբել, Հանդարտեցնել). սուղի որով միայն հայ ու մերը պիտի լինի այն։ Այս է նստիլ (Թանգ տրժել, ծանր լինել). աշևլորդ կամ

ըստի արևմտեան Հայունիւնը, - արևելեանն Հա. զՀետէ, տակաւ). յանկարժակիի բերել կամ գալ շուէ դուրս է այժմ, և նայերեն կոչումը չի յար- (յանկարծ Հասնիլ կամ յարձակիլ, անպատրաստ մարիր գէթ անոր մամլոյն մէջ տեսնուածին, – գտնել կամ գտնուիլ, զարմացնել կամ զարմանալ). կընայ ստացուիլ չորս կերպով. ընտրութեամբ բա_ առաջին անդամ ըրդարով (վերջինս մերթ աւելորդ, ռերու և բացատրու թեանց, Հոլովմանց զանազանու և մերթ ըսելի՝ այս կամ այն առաջին տնգամ). Թեամբ, տառերու կանոնական փոխանակութեամբ, կը խօսուի ևղեր (վերջինս աւելորդ). անոր ուսու և նոյներուն ախորժալուր դասաւորութեամբ։ Տես_ ցիչն ևղող պարոնը. (անոր ուսուցիչ պարոնը, կամ նենք գասոնը մի առ մի։

և ճաչակով մեր լեզուին բառերն ու դարձուած. և ուրիչ չատեր։ ները, խուսափելով անոցժէ՝ որ կամ ձայնով և կամ իմաստով օտար են, Թուրք կամ եւրոպա, մուտ ձայներ ու ձևեր. բրոբականտ (քարողութիւն, կան, առանց նոր զարդ մը կազմելու Հայերենին. Հռչակում). ժնոր (գործ, վարմունը). իտեալ (նպա և որոնը եթէ ոչ Հնչմամբ, բայց խորթութեամբ խժալուր են Հայ ականջաց։ Այսպիսիք դժրախ. նատու). կռմիտե (մասնախումբ). ֆիզիրական (բնա. տարար օր ըստ օրէ կը խուժեն ժեր բարբառէն կան, նիւթական). բեմփեյն (մարտ, մրցութիւն). ներս՝ անկանուտ գրչաց ձեռամը։ Չվարակուելու հավեստ (չափաւոր, անչուք). նուամում (բայողու Համար ագոցմէ, Հարկ է Թափանցել մայրենի լե. Թիւն). նախապես (կանխաւ). անմիջապես (իսկոյն). զուին մէջ, մտագիր ընթերցմամբ դասական և ներկայապես (այժմ, զարդիս). այլապես (ապա թէ արդի ընտիր մատենագրաց, և զգուչութեամբ մեր ձենալով լրագրութեան, որ ասպարէզն է խառնի.

ներ կը զբաղեցնէ կամ փոթորիկներ կը յարու խուռն ու յախուռն գրողաց, և մեծագոյն աղբիւրն տասնուկինը դարերու Հայ Հոմանիչը վտարել իս լլեր լեզուին Հնչաբանական ծանօթութիւնն կոյն լեզուէն, և ինքն անոր տեղը բռնել, նոյն իսկ

(ծնրադիր), Թրջականը երկու չեղագրերն այ. վե. Հարցում մր. պարտական ենը պահպանելու կեն կամ վեկեն ի վեկ (իսկոյն). վի բանի (բանի մր). ողջնտու թեան և ազգասիրու թեան պահանջը մեզմէ։ պարապ կամ զուր տեղ (ի զուր). ըսի ըսաւներ [եզուին ներդալնակութիւնը, որուն կը կա. (գրոյցներ, գրաբանութիւնը). կամաց կամաց (Հետ անոր ուսուցիչը՝ պարոն ա. ա.). նախանձիլ անկե 2. — Պէտը է գիտնանը ընտրել գիտակցօրէն (անոր). խօսիլ օգտակար նիւթերե (նիւթերու վրայ).

իւրոպական և մանաւանդ գաղիական նորա տակ). պիսաձե (Հայուեկյիս). օսկան (գործի, ձայ-

1. Ազդարար, 30 գեկ. 1928. 3 յեր. 1929։

գնել) . մեկե աշելի (զանազան , բանի մը) . որդեգրել ասի , ատիկա ևն (դու , այո՝ այդ՝ այն , սա՝ դա՝ (ընդունիլ). կղզիացնել (անկատել). ժողովրդակա, նա). - ինժի՝ բեզի՝ մեզի՝ ձեզի (ինձ՝ բեզ՝ մեզ (կատարուիլ). ապրում (կետևը, կենցաղ). ներկայա. (ճախկին), հիմակուան (արդի, այժմու, այժմետն), (որովնետև, նկատելով). ռուշեալներ (Հանգամանը, կուան (ցերեկի). – չորս անգամ աղաւաղ (մանա միջոցներ, տեղեկութիւնը). ընդ առաջ երթալ փա. յել - հանաչենալ - հանչենալ -) մանչնալը, կամ փաջին ևն (Հաւանիլ, զիջանիլ). առ առաշելն (ԹԷ (ամայել – ամաչենալ – ամչենալ –) ամչնայը, և շшտ), առ նուազն (Թէ սակաւ). օրը օրին (шп. о. Հինգ անգամ խանգարուած (լինել – լինալ – լըհավեմատութիւններ ստանալ (ժեծապես ընդարձա, Հետ. 218), փիւ. սովրիլ կամ սովորիլ. (լաւ ևս՝ Թիւն). պաղարիշն (յատուկ դիականց ու սողնոց․ կովկասեան Հայութիւնն անցած դարէն սրբագրեց իսկ մարդը կ'ունենայ նանդարտութիւն). ելոյթ (յար- ու վերածեց Հարազատ ձևերուն, մաջրելու Համար ձակում, կչտամբանը, անակնկալ գործ կամ վարշ իւր բարբառը․ ինչո՞ւ արևմտեայք աւելի յետաշ մատէն. Հակառակն՝ անմտաւոր = անբան, որով նելով այդ նորոզումները, ոմանը ընդ Հակառակն վարժ, ուսեալ, գրագէտ). և այլ չատեր, որոնը իր. դոր օրինակ՝ ապրո-իլ, դբաղո-իլ, դժտո-իլ, իրենց Հայացման .մէջ աւելորդ, անիմաստ և ան_ տեղի բաներ են Հայ մտքին Համար, Հեռի հոխա րացնելու գայն։

կան նաև սխալ գործածութիւնը Հայ բառե. բազկին. - երիտասարդ կին կամ մանկամարդուհի, մինչ երիտասարդն՝ արանց յատուկ է, և կանանց՝ մանկամարդը, որով անկարօտ ունի կրկին իգա. հայակի։ կանին. - կր զիջի, գիջանած՝ փիս. կր զիջանի, ghoud . neumlimb , phymlimb , phymlined , qhpbmlimb , զերծանում, սնանած, յենած, կամ ուսաներ ե ևն, փխ . ուսած , սնած , բեկած , բեկում , զերծում , յե ցած, ուսեր. ապա Թէ ոչ՝ պէտք էր գրել նաև ան ցանել՝ անցանած, ժեռանել՝ վեռանած, տեսանել՝ տեսանած - ուսանունըներ՝ կրկին յողնակի, փիս . ուսաքունը կամ ուսումներ. - հանդիսութիւն՝ փիւ. Հանդէս, տօնախմբութիւն. դի ութիւն գոյակա նացուցիչը կը դրուի ածականին վրայ, ոչ գոյաշ կամ իրենց անձանց․ - տասնըչորս, ըսանըչինդ, կանին։ Ասոնը և այսպիսիը սխալ ու խոտելի ձևեր երեսունըվեց անիմաստ բարդերը, փխ. տասնոլինելե չեն գագրիր։

թելի իր գոյականին Հետ). - մրն (միջնադարեան ցեալ, և աշխ. ցուցնել՝ ցուցի, ցուցած կը լինի,

ոչ). միաժամանակ (միանգամայն). երբեմնի (նախ. | մին էն, ուր մի անորոշն առած է ն որոշիչը, և կին, Հին, վաղեժի). նկատի առնուլ (նկատել, ույ դարձեալ անորոչ քնացած) . - դուն, աս՝ ատ՝ ան, նացնել (ընդՀանրացնել, տարածել). տեղի ունենալ ձեզ). - ասկից (տոտի), ուսկից (ուստի), առաջուան ցուցիչ (փոխանորդ, պատուիրակ) . տրուած րղալով իրիկուան (երեկոյետն), երեկուան (երեկի), ցորե րին). դիրը բանել (կանդնիլ, ճակատիլ). վեժավեժ նալ – ըլնալ –) բլլալը. – սորվիլ (<u>1 ան</u>Հայտ է բի կուիլ, սաստկանալ ևն). վերկացում (յայտնուշ ուսանիլ). – մամբայ փի. ճանապարհի։ Զաստնը մունը). մտաշորական (մտաշոր = բանաւոր ար_⊷ մնաց երևէին գաղափարով ու **Հաչակով։ <u>Գ</u>ընդու**շ կ'որակուի լռելեայն անուս դասը․ դրելի է մտա֊ իւրացուցին կովկասեանց քանի մ'անկանոն ձևե֊ վարժո-իլ կրաւսրակերպերը, որպէս Թէ մեր աշ պրիլ, զբաղիլ ևն ներգործական լինէին, ոչ չէզոք, ցնելէ մեր բարբառը, և յարմար եղծանելու օտաշ և կարենային կրաւորականի փոխուիլ։ Նոյնպէս անքերական որը, ով եր, և հաշաստիացնել, հա շաստիացում, ույրի բերել, բարի եղեր, չկանելով րու. ինչպես Թոչնոց թեւը մարդուն տալ, փոխանակ մեր հաւաստել, հաւաստում, սրափեցնել, համեցեր րառերուն. և մանկան փոխան՝ երախայ կ՚ըսեն, որ Հայերէն անկնիք կը նչանակէ։ Ո՛րքան անկում

փխ․ բռնազբօսի և խուղարկման կամ խուղար կութեան. - մէյ մէկ՝ փխ. մի մի, մէկ մէկ. էչնալ աղառաղը, փխ. բենալի, ինչպես անց. բ. կածն ալ կը պաՀանջէ. և ընտրելագոյն՝ ընկնիլ, կ՝ ընկնիս՝, ընկայ, անկանելին ան ըի փոխուած (Հժմ. 39). – ամուսնալուծութիւն՝ փխ. ապաՀար գանի , սեղմիրան՝ փխ . պախճաւանդի . - տձև ինթ զինրին, ինրգինընուն՝ փա . ինքն իրեն, իրենք իրենց են, որոց մէջ կամաւորութիւն իսկ մտնելով՝ սխալ չորս ևն. ապա թէ ոչ՝ պէտք էր գրել նաև տեսնայիլ, բաժնայիլ՝ ինչպես կը Հնչուին ու կը գրուեին Ձգուչանալ պէտը է ըստ կարի նաև Հայ ռա. ևս ֆԸ դարու սկիզբները. - ցո-ցուցած, ցո-ցուցի, միկ և աղձատ ձևերէ. ինչպէս են իր (իւր, չփո. փիս. ցուցած, ցուցի. գրը. ցուցանել՝ ցուցի, ցուշ

ոչ աւելի. – Թողուլ՝ Թողած, ոչ Թողո-ցած՝ որ կ՝ընդունիմ՝ որ ասոնը բնտանի չեն ռավկին։ Թողուդանել անդոյ անորոչը կր պաՀանքե. – գեալ՝ Սակայն նոյն պայմանի մեք կր գտնուին օտար գետցած, ոչ գացած. - ոչ գրունլիր, այլ գրևլի, ներն ալ։ Ժողովրդական լեզուին աղջատութիւնն որ աշխարՀաբարի մէջ արդէն կրաւորակերպ է. ու խառնակութիւնը չի կրնար կանոն դառնայ սիրելի, ատելի կ'ըսենը, ոչ սիրուելիը, ատուեշ գրագէտ դասուն, որ իրաւունը ունի գրելու խօ լիջ: - լաւագոյն է վեր, վերոց, որոյ, որոց, ասոց. սուած էն աւելի բարձր լեզու մր, ինչպես կր տես. վե ևն, առանց դանդաղիչ ե ին¹, որ նախկին վեե. նենը ուրիչ ազդերու մէ∮ ևս։ Վանդրիէս գաղերենի ծէն ալ վտարուած է։ [ծորդել՝ կը մանէմ, կը մասին կ՝ըսէ՝ Թէ «Գրուած ու խօսուած լեզուաց դանես, կը տեսնե, կ'իջնենք, կը տրանջեք, կ'առ անջատումն Հետ ղՀետե կը ժեծնայ։ Ոչ շարանուն, կո-րանալ կամ կո-րնալ, արդելուլ, երդեուլ, դրութիւնն և ոչ բառարանն Հաւասար չեն։... ել ել, կլ ել, որ աւելի մօտ են իրենց դասական Մեջ կը գրենը ժեռեալ լեզու մը, այն լեզուն՝ որ ձևերուն, և ոչ կր մոնամ, կր գտնաս, կոյրնալ ևն. կ'ելնէ ՖԸ դարու գրչաց», որոնք գայն կատարե կամ ելլել, կլլել, որոց լլ Հակառակ է մեր լեզուին լութեան Հասուցին. «իսկ մեջ չատ տարբեր կր Հնչաբանական օրինաց, ժինչ չե ըստ կանոնի է²։ խօսինը³»։ Նոյն երևոյթը կայ նաև իտայերենի

ձուածներ, - մակրայը կամ մակրայակերպը, նաշ ու պարզուԹիւնը կը դոՀանայ անչուը լեզուաւ մր. խադրութիւնը ևն, – որոց ժերթ Հոմանիչը և իսկ զարգացած ժիտքն իւր բարբառին ժէջ կ'որոնէ սովորաբար Համազօրը կը պակսի աշխարՀաբարի և կը գնէ բառերու և դարձուածոց զանագանու մեջ. որոնը չնորդ ու կորով կու տան լեզուին, և Թիւն, ընտրութիւն, զարդ ու վայելչութիւն, որ գորս ուղելով բացատրել աչխարհիկ ձևով , Թոյլ և կը Հեռացնեն զինը ռաժկերենեն։ Այսպես եղած անվօր կը դառնայ րարրառը։ Այսպիսիք են՝ ըստ, է ու պիտի լինի միչտ։ Չարդացեալը անդամ կր ընդդէմ, արդարև, յիրաւի, տակաւ, գլխովին, Հեռանան իրարմէ լեզուաւ. մեր ոսկեդարեան մա գետիոտն, լոելեայն, յուշիկ, ժիայնիկ, ժեղմով, տենագրաց գրաբարը զատ գոյն ունի իւրաքան փութով, Համակ, անձամբ, իւրովի, իմովսանն, չիւր դրչին ներքև, ինչպէս աշխարՀաբարն ալ մերովսանն, արմատաջի, Հերու, ողջամբ, ինչ ինչ, արդի գրողաց ձեռջը։ ցայսօր, ցորչափ, ի զուր, յանգէտս, ի տես, ի 3. — Բառերու և դարձուածոց անՀարագա սպառ, յաչս, յանուն, ի զարմանս, ի գիտու տութիւնն եթէ աններդաչնակ կը Հնչէ մտաց, մի և Թիւն ևն, օր աւուր կամ օր ըստ օրէ, առ ժամն, նոյն ձայներու կրկնութիւնն ալ կը խայթէ ականջը։ ընդ առաջ, ի մօտոյ, ի սիրոյ, ի լրոյ, ի բնէ, ի Մ,յդպիսի է հողովմանց միաձևութիւնը, որ տադա վաղուց, ի Հարկէ, յանզգաստից, առ ի չգոյէ, կալի կը դարձնէ նախադասութիւնն ու լեցուն փոքր ի չատէ, որդի ի Հօրէ, դուստր ի մօրէ, միանդամայն։ Գրաբարն ունէր եօթ կանոնաւոր այսու ամենայնիւ, առ ոտն կոխել, արագ արագ, ու վեց զարտուղի Հոլովում, որոց իւրաքանչիւրին բերան ի բերան, կաղ ի կաղ, գայթ ի գայթի, տուած էր վեց վեց Հոլով՝ դանազան վերջաւորու ոտն առ ոտն, ճակատ առ ճակատ, Հետ զՀետէ, Թեամբ, +՝ -՝ - յոգնանչերով, է՝ -՝ - նախդրերով, րացէ ի բաց, ընդ ակամը կամ խեթիւ նայիլ, ևն։ և Հոլովառու բառից բազմութեամբ մը։ _Ո՞վ ստեղ Սարը Հետ պէտը է Թօխափել գրաբարակերպ սխալ ծեց այդ ամէնը, և ինչո՞ւ։ Հին Հայ ժողովրդեան ձևերը. ժերթ ընդ ժերթ՝ փխ. երբենն երբենն. նրբազգած ականջն իսկ, գրողներէն կանուխ և տակաւ առ տակաւ կամ սակաւ առ սակաւ՝ փխ․ անոցմէ անկախ, որպէս ղի իւր լեզուն ընծայէր տակաւ տակաւ, առ սակաւ սակաւ . կամ անգոյ և գունագեղ ու Հեչտալուր. և նոյն ժողովուրդն իսկ աւելորդ սպասուհին՝ փխ . աղախնոյ կամ նաժչտի, յանձնեց այդ բարբառը Թարդմանչաց ձեռքը՝ որ վճարել՝ փխ. Հատուցանելոյ ևն։ Եթէ ներելի կը գրեն։ Բնութեան ու զարգացած ազգերու մտաց կարծուի ոմանց օտար լեզուաց դարձուածները Հա_ ու դեղեցիկ ախորժակաց պաՀանջն էր այդ դաշ յացնել ի վրաս անոնց Համազօր Հայկականաց, ինչո՞ւ չառնուլ գրարարէն դանոնը՝ որ կը պակսին 1. Հատ. 143. — 2. Աստ՝ 23, 199. — 3. Le Langage, արդի բարբառին, և որոնք պիտի Հարստացնեն զայն։ 325-26.

Հուսկ՝ ընդունելու ենք գրաբարէն և մանա_ և ուրիչ լեզուաց մէք։ Եւ Հետևանքն է բնական ւանդ ընդՀանրացնելու այնպիսի բառեր ու դար, պաՀանջման մը. ռամկին մտաց աղջատութիւնն

կան ու կէս մ՝ալ արուեստական -է, -Հեբ, -Հեբ»- . ըրէարանութիւն) և նմանիք։ վերջաւորութեանց և մեջ ի անսպառ ու տաղակալի [--): Պաշել -էը, -- - - - - յոգնակին կարճ կին, շունի լակոտ»: բառերու վրայ, ամփոփելով ուր Հնարաւոր է . նախ ոչ -- իրներ, -- գիրներ ևն։ Իսկ երկայները, և մա նաշանդ է և -- իչ-- վերջացածներն Հոլովել՝ եկե դեցի+, եկեղեցետ, մեծաբանութիւն+, աւելորդա պաշտութերու Նոյնպես վարուիլ նաև կարձերու Հետ. այսինըն խառնել աչխարՀաբար ու գրաբար վերջերը, երբ պիտի կրկնուին իրարու քով։ Նոյնպես ինչ ինչ անեզականաց Հետ . կեհաց, փառաց, չարչարանաց, Հայրենեաց, Հարսանեաց, բարո-ց. կամ սովորական դարձած բառերուս, նախնի+՝ նախնետց, ծնող ՝ ծնողաց, ս. Հար+՝ ս. Հարց, ա. ռաքեալ+՝ առաքելող, և ազգերու անուանց Հետ, Հայ+՝ Հայոց, Ցունաց, Պարթեևաց, Հռովմայեցաոց, Մարեստանետյը: Գրել՝ լորում, ի Հայս, ի Պարսկաստան, վեջը չկրկնելու Համար։ Մաջրել իրենց անջերական ձևերէն կրկին յոգնակիները, ծնող-+ հեր, աղա+հեր, ոտ+եր, ձեռ+եր, ափո-հ+հեր, չըր-կուռ+ի, երե+ի նման, - և դրել ծնողը կամ ծնողշուրը՝ շրթունք կամ շրթներ։ Հուսկ՝ ջնջել յող հայցական՝ ոսվ հանդերձ։

նազանութիւնը, որ պատիւ մ՝է մեր անցելոյն։ նակի +ով ու կազմով ալ կոպիտ ածանցները, որ ի՞նչ մնացած է այդ ձոխութենեն և արուես. Հայերեն չեն, ինչպես Հեւ+ոտ (ոգեսպառ, չնչաս. տէն մեր արդի աշխարՀաբարի մէջ։ ||նչուր, ան, պառ), խռով÷ոտ (խռովեալ, վրդովեալ), արևել÷ցի քերական, աննախդիր Թուրքերենին Հօն Թողած (արևելցի), վան+ական կամ վան+ապատկան (վա աւերը, որ կը կայանայ՝ Հոլովմանց ու Հոլովոց նական), սկզրուն+ային (Հիմնական, կանոնական), յետին աղջատութեան մը, նախդրաց ու նախա_ Հան+ային, Հան+աբանութիւն (Հանային, Հանաբա դրութեանց չնչման, և մեզ յատուկ կէս մր բնա_ նութիւն. լաւ ևս՝ քրէական՝ ըստ նախնեաց, որմէ

|| Մունց՝ որ պիտի խոժոռին Հին Հայերենի տա_֊ կրկնութեանը մէջ։ Թէպէտ այդ վիճակին վար, ըերաց աշխարՀարարի մէջ խառնրդին և ասոր աղ ժած անձինը , որ Թիւ չունին , չզգան անպատեՀու Հատանաց մաջրութեան դէմ, իմ պատասխանս է. Թիւնը, սակայն ներդաչնակող դանադանութեան ոչ է և ոչ ի դարու ողջամիտ Հայր կրնայ Հանդուրպետքը կայ և կը մնայ միչտ առողջ Հայ ականջին ժել՝ «տունի, չունի, մանուկի, ընթերցումի, ժողո Համար։ Եւ անՀրաժեշտ է ըստ կարի դարմանել վուրդի, դիտութիւնով, մեծաբանութիւններ, աշ վրասը, Համարձակ և աներկիւղ խառնելով մեր սորեստանցիներու, աւելորդապաշտութիւններու» լեզուին մէջ գրաբարին արդէն փոքր ի շատէ ըն, նման Հոլովոց մանկական, անՀամ և անսպառ դունուած Հոլովական ձևերը։ Գրել ուղղ. որ և տաղտուկին, և +ի ծուռ գործածութեան, զոր չեն Հյց . զոր, տէր բային դատելով խնդրէն . նոյնպէս զգար ականջի դատողութենեն դուրկ անձինք միայն, և ուր վախ կայ ասոնց չփոթութեան, կամ ը ներ. և որոց չզդալը փաստ չէ այդ ձևերու դաչնակու դաչնակ կը Հնչէ։ Գրել լեզուէ, քաղաքէ, բայց Թեան։ խուլէն՝ – նոյն իսկ զարգացած խուլէն՝ – և տան, մանկան, ընթերցման, ժողովրգետն, գիտու Հայներու մասին ծանօթութիւն չենք խնդրեր. և թեամբ, եկեղեց-ոյ, առաջելոյե, դստեր, աստեղ, աւելի ողջ է Հայ չինականին ականջը, որ կ՝ըսէ Հաւ»-, արև»-, դաս»- (ինչպես մարդ»-, երթա, «տան տիկին, շան լակոտ», ոչ թե «տունի տի-

Պարզ պատճառաբանութիւն մը. ինչո՞ւ խորչիլ և մեզ ընտանի. +ար, Հաց կ'ըսենը միչտ։ Երկա՞ր են բան - եր, - երու ընդ Հակառակն։ (յումը են ծագմամը. ոչ, այլ սեպՀականը ժեր մայր լեզուին, որ աշխարհարարին տուաւ նաև - եեր, - եերո- (նաւակելաբ, -ելբոյ). որով ազբիւրը մէկ, յարդը մէկ։ |_{| |]} յատկութեանց եթէ յարենք ներդաչնակ զա նազանութիւնն ալ՝ գոր կ'ապաՀովեն անոնը, բոշ լորովին անտեղի պիտի գտնենք անոցմէ խորչումը։ Ս,չիսարգաբարի աժենեն ընկած չրջանին անգաժ, ինչպես էր անցեալ դարու սկիզբները, «տալզա, էնթարի, զէրէմ, խայրխ, պինիչ, պօյլու» և ուրիչ *թ*րջականաց ջով նստած կը դտնենջ այդ դրաբար Համարուած ձևերը. «երկու կայսեր+ ու երկու Թագունի+ ու փրինչիփէ+ առապաներէն վար իջան ». «իմաստն», մը գիմաց». «ամմէն իմաստնոց դիմացը». « ամժէն աշխարՀաց ժէջ». « առանց աշխաշ մարդեր Համար¹»: Եւ այս՝ յատկապես «աշխար- փոխութիւնը կատարեցին նաև Հոլովմանց մէջ, Հարառ» չարագրուած պարրերաթերթի մը մէջ . Հնազանդելով Հնչարանական պաՀանջման մր՝ որ որպես դի Համողուինը՝ Թէ Հին անկեղծ աշխար. Հաւասար էր ուղղականին վրայ կատարուած որ Հարարն աւելի ժեծարող էր իւր մայր լեղուին, և է յաւելուածի Համար՝ Հոլովմամբ կամ բաղա քար այգղբար օտահաղուր ու խոհեր։

կարևոր է նաև ձայնաշորաց ամփոփոշմը կամ փու գիտութեւն՝ -թեան, -թեամբ, -թենէ։ Ականջը մէկ իսանակութիւնը՝ Հոլովման կամ ածանցման առնիւ ։ օրէնը ունի, ոչ երկու։ Բայց աւելին ալ կայ. է ԱրևմտաՀայ աչխարՀաբարեան դպրոցը, որ ծնաւ գիրը, որ վերջին վանկի մէջ բաց է, երբ կր Հե անցած դարու երկրորդ քառորդին, կանոն դրաւ՝ ռանայ վերջնէն, դեռ այսօր ալ կը փակոշի, ըսինք, որ արդի լեզուին մէջ բառերն անփոփոխ պաՀեն ու կ'առնու է ի Հնչիւնը, ինչպէս երբեմն՝. և դա իրենց ուղղական ձևը նաև Հոլովման մէջ. և ադով տող ականջը կը դգայ զայդ անաշխատ։ Հայերէն՝ ուղեց դիւրացնել անոնց ուղղագրութիւնը։ Նպաւ Հայերէնի, ամէն՝ ամէնուն Հաւասար չեն Հնչմամբ. տակով՝ և մասամբ ըստ արդեանց ալ՝ կը մօտենար այլ սեռականի էն ամփոփ է է, որով և անոր սխալ երևանեան ձեռնարկին և։ Ասոր Հեղինակաց պէս՝ ներկայացուցիչը։ Կրնայի՞ն նախնիք – կամ ժեջ իւր մայրենի լեղուին մօտեցաւ օտարականի մը այժմ - յարկի տեղ իարկ գրել։ Ոչ․ դի Հարագատ նման, որ անծանօթ է անոր կազմախօսական ու ,ն կարձ է և իւր տեղւոյն մէջ. իսկ է երկար և Հնչաբանական պաՀանջմանց. և անոր բառերը անյարիր ի մի վանկ⁸։ պրկեց ուղղականի մեջենական ձևին մէջ, գրկելով զանոնը իրենց կենսունակ Թրթումներէն ու վեւ արևմտեան Հայուն խաթարուած ականջը։ կր կա րածելով զմոսուած դիականց։ Նա կարծեց՝ Թէ բեկցինը, կ'աւաղենը. բայց չենը Հանդուրժեր՝ որ քմաչաչույքն էր որ նախնեաց փոփոխել կու տար իւր անզգայութիւնը նախապատուուի, Հասարա ինչ ինչ ուղղական ձևեր սեռականի մէջ, և ինջն կաց օրէնք դառնայ, և եղծանէ մեր նախնեաց ալ նոյն ըմաՀաճութեամբ Հակառակն որոչեց․ ապա նուիրական ուղղագրութիւնն ու մեր ընիկ առո թե ոչ՝ այդջան խիզախութեամբ չպիտի արՀա₋ գանութիւնը։ Չայգ չի ներեր իրեն իւր գործածած մարչէր «այս Հիմնական և բոլոր լեղուին վրայ աչխարչարարն ալ, որ գրաբարի ողման կամ ամ տարածուող օրէնքը», ինչպէս սաՀմանեց Մյտը- փոփման դրութիւնը - թէպէտ ոչ դրաբարի սեղմ նեան 5: Եւ այդ դործով յառաջ բերաւ երկու վևաս ներ։ Նախ՝ ջանդեց Հայերենին Հնչաբանական սաՀմաններն ու չեչտի դրութիւնը, գոր նկատե ցինը կանխաւն, աղջատացնելով մեր լեզուն. և բարէւ, գրէց, կատարէց. կամ -- փոխանակ -, ի. երկրորդ՝ ուղղագրական Հակասութեան մէջ դրաւ գետերո-, դարձո-ց. և աւելի յառաջ ալ երթալով, Հին ու նոր բարբառներն իրարու դէմ, մի և նոյն սղած է տ, է, տանսղելի գրերն անգամ. մոռ՝նալ, րառերն անոնց գրել տալով կրկին ձևով։

ամենից, Հայերէն՝ Հայերէնի, պարտեղ՝ պարտեզի, 4էր՝ 4'րոյ, չ--ը՝ չ'րոյ, անցետլ՝ անցելոյ, և աչխար-Հաբարին՝ ամէնուն, Հայերէնի, պարտէզի, գէրի, ուղղականին փոփոխելի գրերն անփոփոխ պաչել ջո-րի, անցէալի։ Հակասութեան մէջ մաաւ աչխարչաբարը նաև ինք իւր դէմ, է՝ է՝ -- անփոփոխ պանելով սեռականի մէջ, և փոփոխելով ամէնա կալ, Հայերենախոս, պարտիզպան, գ'րաւոր, ջ'րեւ 3. Աստ՝ 140։ — 4. Աստ՝ 11-14։ — 5. Գնն. թերակ. 269։ ղէն և այլ բաղադրելոց մէջ, ինչ որ անտեղի է։ 6. Աստ՝ 138-41 ևն։ — 7. Հմատ. 25-30, 79, 258։ — 8. <u>Նախնիք այդպես գրեր են, պիտի ըսուի։ Շատ Հատ. 80, 82.</u>

տանաց». «տգիտաց կամ գիտնաց կամ Հասարակ լաւ. բայց նոյն նախնիք էին՝ որ մի և նոյն փո գրութեամբ. և եթէ Հարկաւոր է յարդել գայն բա. 4. — Հայերենի ներդաչնակութեան Համար՝ ղադրելոց մէջ, անտեսել ներելի չէ Հոլովման մէջ, Հոլովմանց դանադանութեան չափ և անոր Հետ ուր աշխարՀաբար կրնայ ըսուիլ ու կ'րսուի նաև

Այդ տարբերութիւնն ու պաՀանջը չի դգար սագմանով – ընդունած է նոյն իսկ ուղղականի, գործիականի ու բայերու մեջ ևս. կր գրե է փո փանակ է. ի. լեռ, սեմ, ցորեն, նաւեր, առջեւ. տես՝նել, բաղ՝նիք, գող՝նալ, խ՝ղղել, աւ՝րել, կու Հակասական էր գրաբարին գրել տալ ամէն՝ տ՝րել։ ԱշխարՀաբարի նախանձն աշխարՀաբարէն ալ Հեռացուց իւր պաշտպանները։

Բայց վերջապես դիւրութիւն մ՚է, պիտի ըսուի, Հոլովմանց մէջ, և փոխուած լոկ բաղադրութեանց

^{1.} Գրաբարի ժեջ է՝ ուղղական, և էտր (հր) ուղ. և Հյց. եր ներ, տղայք, ոտներ, ձեռներ, ափունք կամ ափեր, իսկ ստորին հայերենի մեջ՝ երկուքն ալ թե ուղղական, թե

^{1.} Johnson Ghag. 1812, og. 1, 62 7, 4, 5, - 2. 1164' 5: -

մամբ մր։

ձեռ ջ բերուած անտրամաբան և անկանոն դիւրու, փոխանակ տիրոջ, եօժանասնավեայ, իննսնավեայ Թիւնը կործանեց, ըսինք, նաև մեր Հնչաբանու ինչպէս արդէն նախնիք գրած են վերջին երկուքդ թեան ամբողջ կազմը, նրբութիւնը, և միանդամայն ու նման բարդեր. երեսնամեայ, _քառասնամեայ, լեզուին ներդայնակութիւնը։ Տեսանք կանխաւ՝ որ Հարազատ Հայ ականջն – Հին ժամանակ՝ ինչ պէս դեռ այսօր – աւելի դիւրին և ախորժելի կը գտնէ վանկերու կարձր նախադասել երկարին, և առաչնեն երկրորդին անցնիլ կամ գեթ Հաւասարեն Հաւասարին, քան երկարէն կարձին և այս կանոնն ստիպողական է ուղղականին ընդունած բոլոր յաշ ւելուածոց մէջ (140-41)։ Օրինակները խօսեցնենը․ իմաստով։ Առաջինը կը նշանակէ՝ ապրող ու շնչող ո՞ր ականվը, նոյն իսկ ավենէն խանդարուածն ալ, պիտի Հանդուրժէր գրուած ու Հնչուած տեսնել՝ տերել, սերելի, դերաւոր, բժիչկել, կռեւել, պա տի-ական, տխո-րիլ, գլո-խաւոր, կոյսական, լոյսաւոր, սենէակապան, մատէանադարան, փոխանակ փոփոխ պաՀել դանոնը՝ բառերն սպաննել է, և տերել, գ'րաւոր, կռո-ել ևն։ Ո՛յ ոք. ինչո՞ւ. որով-Հետև այդ չեղադիր ձայնաւորը վերջին վանկին մը, ինչպէս և նախադասունիւն մը, կրնանք Հոմէջ ներդաշնակ կը Հնչեն, իսկ ոչ վերջնոց մէջ՝ լովել նախդրով՝ եւրոպացւոց նման. օրինակ՝ «Վմի ծանր ու կոպիտ կր դառնան։

Բայց ի՞նչ է տարբերութիւնն ադոնց ու սէրի, գիրի, կոի-ով, գլո-խով, լոյսէ, սենե-ակե Հոլովոց մէջ։ Նոյն տեղափոխութիւնն է ձայնաւորաց դէպ ի ներս, որով և նոյն ծանրութիւնն ու կոպտու թիւնը։ Հետևաբար պէտը է խոստովանինը այխարՀաբարեան դրութեան ձախողանքը, և գըրենը, – եթէ կ՝ուղենը՝ որ ժեր գրածն հայերեն լինի, – ժեր նախնեաց ականջով՝ (եթե ոչ ժիշտ ձևով՝) սիրոյ, միջի, ջրվիժեն (կամ գեթ ջրվեժեն. 201), ամաղ՝ ամսէն՝ ամսով, առԹի՝ առԹէն՝ առ թիւ, սրտի՝ սրտեր, գծի՝ գծեր, գեղեցկի՝ գեղեցկով , բժշկի՝ բժշկներ , վշտի՝ վշտէն՝ վշտեր , Հանգրստեան՝ Հանգստեամբ, կնոչ՝ կանայք՝ կանանց, (և ռոկ - գրջի, մաջի) - Հովուի, արծուէն, քրիսթոնեի՝ բրիստոներւ, պատուոյ՝ պատուով, Թուին՝

մէջ։ Սակայն տարբերութիւնդ կը մնայ առանց թուով՝ թուեր. թղթի՝ թղթով, դրսէն, դրան՝ լեզուաբանական պատճառի մը. և Հետևաբար ան, դռնկն, ձկան՝ ձկներ, մկան՝ մկներ, խորհրդոյ՝ տեղութիւնն Հետն ունի միչտ, որուն մատնուած խորՀրդէն, ժողովրդեան՝ ժողովրդով, մանկան՝ է երևանեան ուղղագրութիւնն ալ (11-12)։ Ընդ մանկանց, կոչման, մտածմամը, մատուռ՝ մատրան, Հակառակն իրական գիւրութիւնն ու տրամարա, չան՝ չնեն՝ չներ (Հմմտ. չնական, չնարարոյ), տան՝ նականն է գիտնալ՝ Թէ ուղղականին այն ինչ տաշ տնէն՝ տնով՝ տներ՝ գրատներ (Հմմտ. տնտես, ռերն որ և ե յաշեղուածի ժումանակ (Հոլովմամբ, առանին). «Հագոտի մը 1 ». կուսի կուսեն, լուսոյ՝ ածանցմամբ, բարդմամբ՝) փոփոխութեան կ՝են, լուսերով, ուժի՝ ուժեր, բուսով՝ բուսերով. սենեկի՝ Թարկուին՝ Հնչաբանական տիրական պաՀանջ սենեկով, ատենի՝ ատենէն, անցելոյն՝ անցելով. և ուժկ. ամառ՝ ամրան, ձժեռ՝ ձմրան։ Անտեղի է Մնտեսելով այդ պահանջը, հոլովմանց մեջ նաև տերոջ, եօԹանասո-նամեայ, իննսո-նամեայ, յիսնամեայ ևն։

կան և չատեր՝ որ իրենց Հոլոված բառերն ալ անփոփոխ կը պաՀեն՝ երբ տիտղոսի մը ծայրը Հանդիպին, և կը գրեն՝ «Հայ կինի, Նոր գիտու թիւնի, Որդանի երգրին, Նահապետ Քուլակի դիշանըին»։ Սիոմլ դրունիւն։ Այդ բառերը գործածուած են Հօդ՝ բառարանի մէջ իրենց ունեցած նայ կնոց ԹերԹը. երկրորդն՝ իսկական գիտութեան Հանդէսը. երբորդը՝ բուն Ուոլանի չարագրած երգը, ևն։ Հետևաբար Հոլովուելու են նաև իրենց սովորական ձևով , բայց չեղագրած իբրև տիտղոս ։ Մի անիմաստ ձայներու վերածել։ Բազմաբառ տիտղոս սպանաներն և մի՛ չնար և մի՛ գողանար» . բայց երբ կարգը կու գայ վերջաՀոլովի, որ յատուկ է մեր լեզուին, և որոյ վերջաւորութիւնը բառին մասը կը կազմէ, չէ կարելի կցել զայգ տիտղոսի կամ նախադասութեան մը. և ձևով ու Հնչմամբ աններեր բաներ են կել, գիտություն, երզբի, դիւանթի:

կան դարձեալ՝ որ տիտղոսը չակերտով կը բաժնեն վերջաւորութենեն. « բազմավեպ»ի, «Հանդես ամոօրեայ »ի, « Ապագայ »ի։ Բայց այդ էն նախդիր չէ որ զատուի, այլ բառին անդամն ըսինք. և րաժնել զայն՝ չան ագին կտրել ու գաւակին վրայ գնել է։ կրնաներ գրել «որս »որդ կամ «պաչտ »օն։ Ո՛չ · ուրեմի սեռականի էն ալ չի զատուիր։ Ուգրոպականին, որոյ նախդիրն սկիզբն և անջատ բէն, ինչպէս ոսկեղարը Դազմատիա և Լիկաոնիա լինելով, կրնայ չակերտել գոյականը միայնակ. անուններէն Հաներ է դաղմատէրէն ու լիկաոն... իսկ մեր էն՝ կը կրկնեմ՝ նախդիր չէ, այլ յետա, րէն. կը գրէ նաև Հայէրէն, ասորէրէն, եբրայե դիր ածանց մասնիկ։

ձայն , գիրը, երբ և դիմորոչը կը դնեն։ Ի՞նչ րէն կազմեր ենք իտալերէն, դերմաներէն, Հուն պատճառաւ։ Գրարարի մէջ ալ չենք Հնչեր յն, գարերէն, սերբերէն ևն։ րայց դիմորոչի յաւելմամբ կը պաչենը ու կը չըն. չենը. չղնայս, ծառայդ, վկայն, Հաճոյն, երեկոյն։ ցարդ նաև տարէէ, պատանէէ, եկեղեցէէ, կիրակէէ, Ս.րդ՝ թե գրաբարի և թե աշխարգաբարի մեջ նոյն բրմունի, գայունի, գիւանդապագունի ծիծադա բառերն են, նոյն անձայն տառը, նոյն բերանը, կերպ ու ծիծաղելի սեռականը, որ անչեդեդ պիտի նոյն Հնչական պաՀանջը։ Մնտրամաբան և անտեղի Հնչէր Թարդմանչաց ականջին, որոնք կը Հոլո է ուրենն աշխարգաբարի մէջ գրել չղթաս, գանոն վէին տար-ո, պատան-ո, եկեղեց-ո, կիւրակէ ևն, եղծանելով բառին ուղղագրութիւնն ալ։

րիչներէն են նաև նշանագրաց անարոշեստ հանդիպ. մ՝ի նպաստ բառերու կարձունեան՝ որ մեր լեզուին սունը իրարու։ Կանիսաւ դիտեցինը՝ որ առոգա. պահանջներէն մին էր (269)։ Հայ լսելիքն ոչ միայն նութեան դաչնակութիւնը կը կայանայ՝ բաղաձայն ու ձայնաւոր գրերու խառնրդին մէջ (248)։ Մռանց ադոր՝ ոչ առոգանութիւն կայ, ոչ լեզու։ Եւ մեք Հազարաւոր տարիներու նուիրագործած այս սահմանն ստիպուած ենք յարդելու, որով կարենանք պաՀպանել մեր Հնչման քաղցրաձայնութիւնը։ Ըստ այդ կանոնին՝

ա. Բառի ներոն ա գիրն իւր ետև չի ընդունիր ուրիչ ձայնաւոր (, էն և - էն զատ). և այս պատճառաւ բարդութեանց մէջ կը չրաժարի յօդակապի պաշտօնեն ալ, երբ երկրորդ անդամը ձայնաւորով կը սկսի . ինչպես ժեծ անուն , դետ եզր , ինքն իչխան, արագ ոտն։ իսկ անվարժ գրիչներ չրա պարակը լցած են այսօր անկանոն բարդերով. ամենտարագ, ամենտերկար, չրտելեկտրական, ա. փաւոր էր անոնց զուգակցութեան մէջ (249 ևն)։ մենաընտիր, ձիթաիւզ, ամենաուղիղ ևն¹, որոնք գոյութեան իրաւունք չունին, և գրուելու են աժեն արագ, աժեներկար, չրելեկտրական ևն, ու ձէթ՝ որ իւղին անունն իսկ է և անկարօտ բարդութեան։

ը. Նաև է Հաճունեամբ չի զուգորդիր յետա գաս -- երկրարրառին Հետ․ որով գրաբարն յաշ պաւած է գայն ածանցից մէջ (251), զոր նոր գիտուններ վերստին յարուցին, գրելով արեու ման»։ Եւ որուն անդիտակցարար փարած արդի թիւն, այրչութիւն, լեղչութիւն, կարելչութիւն արևմտաՀայ ականջը, մինչ կը կարծէ Հայերէն (փխ. Հնար, Հնարաւորութիւն) ևն։ Տղեղ են նոյն. Հոլովել՝ թուրքերէն կը Հոլովէ, որոյ խժղժութեան պէս Գաղղիա, Սեգղիա, Սպանիա անուններէն չինուած գաղղերեն, անգղերեն, ոպաներեն ձև. 2. фաւ. 242, 245. — 3. Քերակ. զարգ. 441. — 4. Գիտակ ւերը. զի էէ Հնչումն ընտանի չէր Հայ ականջին բիզ. 1812 և.

ղագրական տղեղ միալ մ՚ է և այդ. կապկում մ՚ եւ. (22) . այլ գրելի են դաղղերէն, անգղերէն, սպանե ցերեն, յունարեն, բայց ոչ մեկ - կերեն կամ - խարեն. Շատեր կը յապաւեն այ և ո, յանգերու ան. և ժեք ալ իտալիայէն, Գերժանիայէն և ուրիչնե

գ. Արևմտեան Հայր Հոլովեցին ու կր գրեն ևն, (ներգաչնակութեան Համար նաև աղաւնի 5. — Ներդաչնակութեան գլխաւոր խանգա_ աղաւն»,, փխ. -ն-»,), միանդամայն չաՀելով վանկ չէ Հանդուրժեր է տառին կրկնութեան մի և նոյն րառին մէջ, - ի բաց առեալ դէ էցեմ ստիպողա. կան ածանցը (24), - այլ երբենն նաև պատաՀա կան Հանդիպման ինքն իրեն, (մի անգամ նաև է ին), և յապաւեր է առաջին էն. զոր օրինակ՝ «սեպուն մ'ի Մամիկոնեան տոնվեն», «սամոյր մ'եւ գգլխոյ պատիւ²». կամ «խաչ մ'ի վերայ նորա. գ՝ ի պատմառս երդմանն խափանեսցին . - գ՝ ի կա մելն ըո. - գ՝ իմաստութիւն երկիւդ տեառն. - գ՝ իմաստունը իմաստնոց լսեն» ևն, ղորս կր կոչէ Հ. Բագրատունին⁸։ կրնան այս սղմունը մատենագրաց չլինել, այլ ընդօրինակողաց, որոց մեջ գործողը սակայն նոյն Հայ ականչն էր միչա՝ որ կը խորչէր Հայնաւորաց կրկնութենեն (251-52), և չատ չա

ռականին ծագումը, և կ՝երևի արդէն անցեալ դարու սկիզըները : Մ,յդ ուրիչ բան չէ՝ բայց *թուրքերենի նուէրն՝ իւրմով լցուած Հայ ական*կաց ու բերանոց։ Արդարև նոյն լեզուին յատուկ է կրկնակը, չատ սովորական, և նոյնպէս սեռական. «կելտիի կիւնաէ, կիթակի վաքըն, վերակի դա

^{1.} Դիտակ բիշզ. 1812, օգ. 1, էջ 5։

^{1.} Միջին դարէն ալ կայ նման սիսալ մը, զուարձարնծայ։ —

իով սեռականը։

պատմութեան» մէջ։ Հօս ալ բառերը կենդանի են, նունդը։ և իրաւունը ունին կանոնաւորապես Հոլովուելու։ Կարևո՞ր է մեղ գիրդ։ Ըստ ինքեան ոչ. զի

ծանր Թերացում մ՝ալ է ը գրին չարաչար գոր- գրիչ», գիրջը, և աններդաչնակ չեն, նոյնպես ծածութիւնը։ Մեր նախնիք չատ զգուչութեամբ պիտի կարենայ յարիլ նաև և գրուիլ՝ տունե, կը կիրարկէին զայն, դնելով մերթ բառին սկիղբը. դաչտե։ Իսկ ձայնաւորաց առջևէն Հարկ է վտարել և սովորաբար ներսը, երկու բաղաձայնից մէջ, բոլորովին այդ ձառադէմ օտարականը, փոխելով Հօն անգաժ դեռ ծածկելով զայն ու չգրելով (171, զայն Հայ են, որ ուղղականի և Հայցականի խը-258)։ իսկ այժմ բառէն դուրս Հանուած և ան, տրութիւն չունի. «լուրե ազդեց. նամակե ընդու սակման ասպարեզ տրուած է անոր։ Կը փոխա, նեցայ. գրիչ, ո՞ւր է. տունե օրկնեցին»։ Էւ մը, նակե ե դիմորոշը, և այդ պաշտոնով կ՝երևի անխը փոխան նախկին ֆ ձևին, որ արդիւնք է է դրին տիր միւս ձայնաւորաց և ինւքն իւր առջև․ օրինակ՝ միտման բին (171), – ամփոփել ձայնաւորաց առջև․ «լուրը առի. գրիչը «-զեց. տունը օրՀնեցին. նա. « գիրք մ'ունիմ, խօսք մ'րսաւ, ամսէ մ'ի վեր», գայ ձայնաւորին, որպես թե անոր բառին մասը է գրին զեղչումն ալ. մարդէկ՝ մարդկան, մարժէն՝ ներն այդ բարբարոսութեանց դէմ։ Հին լեզուին յօշ ըենանք իսպառ արտաքսել դայն։ դերը դեռ կեցած են աշխարչաբարին մէջ. Հայր», Lyping , வுடிடு , வடியரி மாடியா வடிக்கி யரடி முடியு 1. புவன் 253-54: → 2. தம்மா. 249 km — 3. டிமே. ஓக்டியி. յուր և ամենիչխան ը յօդր։

Հետ երբեր չպիտի Հաշտուի ճչմարտապէս Հայ լսեւ 🧎 1. Մյտնեան՝ «փոխանակ դրբ. 🖰 վանկին» լիջը. և որուն Հակառակ արևելեան Հայութիւնն կը դործածուի, ըսաւ վերջացուց³։ Իսկ ես պիտի ալ կ'ըսէ՝ որդո-, եկեղեցո-, ՀայուՀո-, Հաստա- յարեմ՝ Թէ մեր Հարց ամփոփ ու ծածկասէր - ին տելով միւսին օտար ծագումը. ապա թէ ոչ՝ իրենը Հետ ընաւ կապ չունի այդ. և ուրիչ բան չէ՝ բայց ալ ունին, և չատ աւելի՝ ժինչև յոգնականի ժէջ, ուրիչ և էի կրկնակին չափ Հին պարգև ժը Թուրքերենին, որ ունի զայդ ալ՝ մի և նոյն պաշտոնով կան՝ որ կը գրեն նաև «Հայ կայսերը Բիւ_ ու տեղով, բաղաձայնից ու ձայնաւորաց առջև զանդիոնի»է Հեղինակը. «Պատմունիւն Հին Հայ անխտիր. « քարտաչը կելտի. քին ապրնը ալտըմ. տարազին»է մէջ ևն, ուր կրկնութեան տդեղու, արտպայը եյլետի. չամաշրրը ըսլաթտըն. ճամը ին Թեան Հետ կը յաւելու սեռականին վրայ սեռական տիր, եւլատընը ունուԹտու»։ Դիտելի է՝ որ այս մ՝ալ, որ Հաւասար է ընին ըով երկրորդ քին մը Թուրք ը գիրը չեշտուելով Թուրքերենի մէջ, կը դնելու։ Պէտը է ըսել՝ «Հայ կայսերը Բիւզան, գոյանայ գրեթե ժեր ձայնաւորաց երկու բառից դիոնի» աչխատութեան, կամ « Բիւզանդիոնի Հայ միջև Հանդիպման վերոյիչեալ պարագայն. որով կայսերաց» Հեղինակը, և «Հին Հայ տարազի և նուազ տգեղ է քան իւր կրկնախորթ Հայ ծը-

դ. Հայ լեզուի ներդաչնակութեան դէմ ուրիչ ինչպէս " և - դիմորոչը կը յարին բաղաձայնից, մակը ընդունեցայ. դիտցածը ըստւ. օր մը իսկ. ինչպես կը վարուինը կը մասնկին հետ ալ. կ՝ աղայ, ամեսէ մբ է վեր»։ Իւր պարագայն զատ է ուրիչ կ'երթայ, կ'ըսէ. և որոյ Հետ նոյն դիրքն ու Հնչաձայնաւորաց Հանդիպմանէն երկու բառից միջև։ կան պաՀանջն ունի մը։ Ադով կը չաՀինք Հնչման Արորը ըտխոները վետ գայրն ի, բախանի և որևանի ըսկրը՝ որևանի որ ու վարիի դե ու վարի և ու վարի դե ու վարի և այդպես դիւրաւ կ՝անցնի յաջորդին (254). իսկ ըևորութիւնն զգացուցինը (269)։ Արդեն տեսանը գու ձայնը կ՝երկարի բին նախագաս չեչտուած վերև մ ձևին անփոփումն ի մ՝ Հին գրչագրաց մէջ վանկին վրայ, և ըն արագաբար կ՝անցնի Հետա, ևս (335). և Հին Հայերենին սովորական է ներքին լիներ. - ճիչդ ինչպես կը պատահի նաև ին չաղ. մարմնաւոր ևն. որով ոչ մի անտեղութիւն Հբն կապին 1 . - և կը կազմե ը, ը, ը, ը, ը, ը յոռեւ , ընելու մեջ, այլ ընդ Հակառակն Հնչաբանական ձայնութիւնքը, որ չեչտուած են նաև « Որլանի պէտք մը։ Մյսպէս սրբադրելով թուրք -ին ան երգրին», «Աղբար Թովմասի տնակրին», «Մայ- կարդ դործ ածութիւնը ձայնաւորաց առջև, կը անայ րրէն» և նման Հոլովներու մէջ։ Մեր նախնիք, որ սոսկ երկու բաղաձայնից մէջ. «ծառը ծաղկեցաւ, կը խորչէին ձայնաւորաց զուդադրութենեն², եթե պարտէ՛զը տեսայ», ինչ որ կը մօտենայ երկու բաշ կարենային դառնալ, պիտի փակէին իրենց ականջ_ զաձայնից մէջ ընկած Հայկական եթին, եթէ չկա-

U.Ju Թրջական բին Հետ չենը չփոթիր ձերն-5. 889. - 4. Հանա. Գիտակ բիշզ. 1812:

մեջ, ու բռնադատ. իսկ դիրքով Հակառակ միւ. տեցին, մոռցան բուն Հայկական չեչտր մակրայից սին, դանուելով ջան գինջ երկար ձայնաւորին վրայ. և իրենցմէ զարգացածները կը գրեն՝ որ ետև, որով և աւելի Հայա Հայականջին Հետ։ Այս չանի, որքան, ինչպէս, այնպես ևն, որ կր խայ պարագայն դարմանալի չէ. դի մեր լեզուն կրնայ Թեն Հայ ականջը, փոխանակ չեչտելու՝ որչափ, գրել՝ օրինակ իմն՝ է..., իսկ ...է ոչ (250). ունինը ո՞րքան ևն (144)։ ու (164), իսկ դոլ ոչ (168). այսպես և ուրիչ չա. զ. Հուսկ ներդաչնակութիւնը կը պահանջե ... տեր (243)։ Սակայն բի Հանդիպումը ձայնաւորաց չաղկապին կանոնաւոր գործածութիւնը։ — ա. գետ՝ դոյութիւն չունի արմատ բառից ժէջ, ջիչ Պէտջ է զայն խառն կիրարկել է-ի գետ, ուր գարկ րացառութեամբ , գրին ետև (197), որ կարող է կայ կրկնութեան, որպէս զի միօրինակութենե

բառին վերջն է, գրաբարին պէս կը գրուի՝ չկայ, ալ գրեցին այրոշձի, ութ-շտասն, երդոշմարդ։ չկարդաս, չխոսել. (չէ, չբ կամ չ՝ սխալ են Հօղ)։ գ. Չայնաւորաց առջև կամ ետև կամ միջև պւելի իսկ երբ չեչար չ գրին չետ է, չն իւր բով է ներդաչնակ է է-. «տուն է- այգի. երթալու էկ'ուղե և կ'անջատուի բայեն. «չի դար, չի տես. գալու. բու է- ազռաւ». իսկ երկու բաղաձայնից ներ, չի կարդար», (ուր չի անփոփն է միջնագա. մէջ -- պէտը է. «Հօրն -- մօրը, աչակերտ -րեան չէ է ձևոյն. ինչպես՝ չէ ի գալ ևն)։ Արդի վարժապետ»։ աշխարգաբարն այդ պարագային կը զեղչէ ղ է ձայ. նաւորաց քով, և կը չեչտէ՝ «չազատիր, չընդու նպատակն է, ինչպես տեսնուեցաւ, իւր նախկին նիր, չուղեր»։ Ի՞նչ եղաւ։ ՈրովՀետև չ բաղաձայն բարեկարդութեան անցած տեսնել Հայերէնր, որ է և ոչ չեչտելի, չեչտը ժիտականէն անցաւ բային Թուրջերենի ազդեցութեան ներջև Հնչաբանական առաջին ձայնաւորին վրայ, և Հայերենի մէջ ու. բարելոն մը դարձած է։ Սուդանութիւն մր, որ նեցանը «ազատիր, ընդունիր, ուղեր» և այլ Հուն. թազաքակրթական բարձրագոյն աստիճանին Հա. գարակերպ նախաչեչտեր, Հեռի մեր չեչտի կազմեն սած էր, և կը պարծեր Հելլենականին նրրու ու պահանչէն (140-48)։ Հօդ ևս Թուրջերենի թեամբը², քայքայուեցաւ անքերական և անկանոն մատը կը տեսնեմ ես, որ նոյնպէս կը չեչտէ իւր թուրջերենին բարոյական բռնութեան ներջև, և բայից ժիստական վանկին բով. վերժերը, չալըչ- արևմտեան Հայը չի զգար անգամ այդ աւերը։ մայոր, տուսամայոր, (որոյ չար յանդն ալ կար ի փոշ Ընդ Հակառակն եղան ու դեռ կան Թուրքերենով խուած է Պոլսոյ Հայոց բերանը)։ Որպէս զի Հա₋ տոգորուած ականջներ, որ պաչտպան կը կանգնին յերէն Հնչենը, պէտը է դրենը «չի ազատիր, չի այդ եղծման՝ ամէն բարեկարդական փորձի դէմ։ ընդունիր, չի ուղեր», - ինչպէս գրաբարը կ'ըսէ ա. Ցօժարութեամբ կը կոչեն անոնը զՄյտը-«ո՛չ ազատի» ևն, – առանց գայթակղելու յարտ. նետն՝ իրը վերջին ու մշտնջենաւոր վարժապետ և կից ձայնաւորին ներկայութեան վրայ. զի գրա. առաջնորդն արդի աչխարՀարարին։ Բայց Այտը. ետեր տն ուրի, « դի տատանարբը, դի երիննիը, թբրի տնակենատոնն գարօն է արսև արուրն դիտնը՝ մի ուտիցեր ». նոյնպես և աչխարգարարը գրա, ոչ գործը։ Չի եթե թղթատեին անոր ջերականու րարին Հետ՝ «մի աճապարեր, մի ընդունիր, մի Թիւնը, պիտի դտնեին Հօն դատապարտութիւնն ուրախարտև» ։ Քվարտաքը ժերքի է, « Հի ժժտև ՝ Հի ինբրն տահատարագ խանգանդարն ՝ սչ տևմտևասկսիր, չի ստանար, չի սթափիր», և ոչ՝ «չ՛զգար, ցումը։ Պիտի տեսնեին Հօն ընդարձակ դործածու չ'սկսիր» ևն, ուր չեչար կ'ընկնի անգիր բին վրայ, Թիւն մը գրաբար Հոլովոց. « բառերու սղմունըն որ ժեր լեզուին ժէջ անչեչտելի գիր ժ՚է (143)։ ու աժփոփմունքը, խոնարչմունք, Հնութիւնք. ժա եւ «պիտի կարդաս, պիտի խօսիջ», (Հինը՝ «պիտի մանակաց, ձևոյն, քողոյն, Հնոց, դրուածոց, Հոլո որ կարդաս, պիտի՞ որ խօսիք»), «չպիտի՛ երթավ, վոց, բարուց, չանից, լեզուաց, բառից, Մնեցւոց, չպիտի՞ գայ», և ոչ թե «պիտի կարգաս, չ°պիտի երթամ» ևն։

թացը բարդի պարագայն, որ միակն է մեր լեզուի | _{Արևմտեան} Հայը՝ որ այդ սխալ չեչտր կեր

եւ կայ չ ժիստականին սիսալ գործածութիւնն յարմարագոյն է է- . իսկ --՝ Համասեր բառից մէջ, ալ բաղաձայնից ու ձայնաւորաց առջև։ Երբ չեչար ինչպես լեռ " ձոր, ծառ " ծաղիկ ևն. նախնիք

6. – իմ դիտողութեանց ու սրբագրութեանց

1. 2 mm. h. 254. — 2. 2 mm. 112, 268, 296.

նաց, ծառայը՝ ծառայից, տղայը՝ տղայոց, պաՀը՝ զինակութեան օրինակն» ևն : պաՀոց, դարը՝ դարուց, դրունք՝ դրանց, կողմանը՝ կողմանց, տէրութիւնը՝ -թեանց, -թեամբը՝ »։ Եւ ժինչև այսօր. և անոր լեզուական բարձրութեան փոփոխութիւնն ալ. «երկիր՝ երկրի, գիծ՝ գծի, պաղաղ -ի սեռականը, անՀամ -իին, բ բ, բ --, քիթ, ենի, որևա, որար, երևե, ենել, երևն, արա- հեն, երև հեն, երև արև արև -րբե, -րբե- ր սուն՝ անասնոց, ձուկ՝ ձկան, մուկ՝ մկան, ժողու նմանիք։ վուրդ՝ ժողովրդեան, Թուղթ՝ Թղթի, Լուր՝ Լրի՝ ջրոյ, օգուտ՝ օգտի, սէր՝ սիրոյ, Հանդէս՝ Հանդի, ւունքն է կերտել իւր լեզուն՝ ինչ ձևով որ ուղէ. սի, վայրկեան վայրկենի, պատանեակ՝ պատանեշ և խոՀուն մտաց կը մնայ միայն խոնարՀիլ անոր կի, Հայիւ՝ Հայուի, լոյս՝ լուսոյ, փոյթ՝ փութայ», Հեղինակութեան առջև։ յարելով միանգամայն՝ Թէ «կորուսմամբ Հոլովումն Սիսալ ու տկար ապաւէն։ Լեղուն աղգին է, աշխարՀաբար Հայերենի յատուկ ու բնական է²»։ և ամբողջ ազգն է անոր ստեղծողը, բայց բոլոր Մ, յդպես էր իւր օրով, ուր կ'երևի Թէ Հայր աւելի աղդին գործը չէ անոր բարդաւաձումն ու պանկը սիրէին իրենց լեզուն։ Պիտի տեսնէին նաև պանութիւնը։ Էրկու վիճակ ունի լեզուն. բնական վարպետին զգուչութիւնն անախորժ բէն. «անց. և արոշևստական։ կը սկսի այն՝ չրթանց վրայ նողները՝ որ . ըսելովը իմացնել . փորձե ստուգած պարզուկ և քաղաքակրթութենե դեռ զուրկ ժոշ է. մատենագրութիւնե զգուչացած. մասե եղած. զովրդեան մը, որոյ մէջ կրթական անՀաւասարու երևոյթներ իրարու» ևն։ Նոյն բի կամ բին յա. թիւնք չկան տակաւին. և բարբառը դեռ աղջատ պաւումը ձայնաւորաց առջև․ «գաղափար մ'ու_֊ ու ժիագոյն է անոր պէս․ իւր բնական վիճակին անկիւն մ՝ալ, քերականութիւն մ՝ալ». (թէպէտ ղաքակրթութիւն։ Եւ որովչետև ադոր արդիւնքն գրչեն անուչադրութեամբ ելած է երբեմն Հակա, Հաւասար չի կընար լինել ամբողջ զանգուտծին ռակն ևս. 14)։ Եւ դրարար ձևերու Համարձակ վրայ, ժողովուրդը կը բաժնուի երկու դասակարգործածութիւնը. «այսու ամենայնիւ. օրինակի գի. մին անուս ու բազմաթիւ, միւսն ուսեալ ու աղագաւ. ի վերայ այսը աժենայնի. ժի ջան զժի սակաւաթիւ։ Միանգաժայն լեզուն կը դառնայ Հօգ գերազանց» ևն։

վարպետին կուռ լեզուէն, զոր գերականութենեն րոյապէս բարձրացած դասուն ձեռքը, որ անոր մէք ըստներկու տարի վերջ ցոլացուց Հանդիսի ժէջ՝ կը սկսի խառնել արոշեստր։ Չայդ կը պաՀանջեն Հմտալից ուսումնասիրութեամբ մը, յերևան Հա_⊷ քաղաքակրթութիւնն ու լեզուին և ազգին չաՀ^ն նելով մեծագոյն վերելը մը դէպ ի կատարելու ինընին։ Արդարև լեղուին զարդացումը, ձոխաթիւն մեր խօսուն լեզուին. «խոտան էր իրեն՝ ի ցումը նորագիւտ բառերով, գեղեցիկ դարձուածգրաւորի ժողովրդականութիւն, և ռաժկականու ներով ու զարդերով և քերականական խրթին թեան գրեթե Հաւասար. իրեն՝ որ բոլորովին սեր տիւ յարած էր անխառն դասականութեան, և այն անտեղիտալի սկզբանց վրայ Հաստատած էր ամե նայն ինչ։ Սոյն դպրոցն անիննայ չրջեց Հուլեց ամս. 1888, 97.

տեղացւոց. մասանց բանի, գունոց աստիճաններ, ամենայն ինչ նախնեաց կազապարաւ, և միայն երանգոց բաղադրութիւններ, տանց խորչերէն, ու միայն նախնական անարատ Հայկաբանութեան . պիտոյից մԹերջն ու դարդուց գանձարանը․ ի լեզու, ուղղագրուԹիւն, տառադարձուԹիւն ևն։ արիստոներութենւե, Հնագունեն, լեզուաւ, անտար- իւ մասնաւորապես այս վերջինն, դտառադարձուբեր աչօք» ևն։ Պիտի գտնէին իբրև աչխարՀաբարի Թիւն, նորոգեց ընդ խիստ օրինօք և անստերիւթ Հոլովման սովորական ձև նչանակուած՝ «Հոգի՝ ՀետևողուԹեամբ դասականին․ ոչ ի բաց առնլով Հոգւոլ, որդւոլ, գինւոլ, Թչնամւոլ (ուր մոռցուած նաև Համբաւեալ դ և 🗜 գրերուն ամենուրեք գորէ խաղտալուր էլն). Հայը՝ Հայոց, Ցոլևը՝ Ցու- ծածութիւնը։ Առաջնորդ ունելով գերագոյն հե-

<u> Ո՜րքան անկում ՄիսիԹարեան Հայկաբան Էն</u> իբը աշխարգաբարի օրենը աւանդուած՝ գրերու քով որչափ գձուձ բաներ կր Թուին այժմու միա

ը. կան որ կ՝առարկեն. ժողովրդեան իրաշ

ազգային բարոյական սեպՀականութիւն մը, որոյ <u> Ցառաջ կը բերեմ նշխար մ՝ ալ աշխարՀաբարի խնամբն ու պաՀպանուԹիւնը կ՝անցնի ազգին բաշ</u> ձևերով, պաուղն է մտաւոր ոչ Հասարակ զար

գացման մը՝ որ ռամկին քով - նոյն իսկ կարդալ Եւ եԹէ փոխանակ ՄայԹոցի այակերտաց՝ ժողո գրել գիտցող ռամկին բով - չի գտնուիր։ Մշակը վուրդը գրած ու Թարգմանած լիներ, մեջ այսօր դաչտին վրալ, գործաւորն աչխատանոցին ու վաշ չպիտի ունենայինը այն Հրաչակերտ բարբառը, որ ճառորդը խանժին մէջ՝ երբեք չեն խորՀած իրենց մեր անցեալ քաղաքակրթութեան պարծանքը կր ազգային ըարբառոյն (կամ նոյն իսկ իրենց խօշ կազմէ։ Մոռնալու չենք՝ որ մեր Հին գրագէտներն սածի) վիճակին վրայ, ոչ զգացած անոր աղնուաց, եղան, ոչ ժողովուրդը, նախնեաց բարբառը դա ման պետաբը, և ոչ ազդած որ և է չափով անոր բերու միջէն մեզ Հասուցողներն ալ։ Որով ոչինչ բարենորոգման գործին վրայ։

րերու այդ անգաւասարութենեն պիտի ծնաներ թենեն²», որոց դասեն էր վկայողդ ալ։ նաև դարգացելոց ու ռաժկին խօսածներուն ժիջև Այս, ժողովուրդն ոչ ժիայն անրաւական է նր փոքր կամ մեծ անՀաւասարութիւն մը։ Շինական պաստելու լեզուի բարգաւաձման, այլ և մտաւոր մը կեանը կու տայ զաւակին, և վարժարանը զայն աղջատութեանը պատձառաւ մեծապէս ենթակայ կ՝ առնու, կը դաստիարակէ ու պատուաւոր քաշ օտար ազդեցութեանց, աւելի օգնող մ՚ է ազգային զաբացի մը կը դարձնէ։ Նա չինականին ծնունդն բարբառոյն անկման։ ԵԹԷ աչերնիս յետ դարձը. է միչա, բայց Հօրը նմանութենեն Հեռացած։ Նոյն նենք րոպէ մը դէպ ԺԸ-ԺԹ դարուց մեր ժողո Համեմատութիւնն է նաև ռամկին ու մտավարժ վրրդական աշխարՀաբարը, պիտի տեսնենը՝ որ դասուն լեղուաց միջև։ Երկուջն ալ ծագմամբ Հաշ Թրջացման դուռը կը բախէր այն , կանգնած անոր ւասար, սակայն ոչ մէկ ազգի մէջ և ոչ մի ժաշ սեմին վրայ. և քայլ մը կը մնար ներս մտնելու, մանակ ձևով ալ Հաշասար չեն եղած։ Եւ իրաշամբ եթէ դարդացեալ Հայերու ձդունքը նահանջել չր կը դիտէ վանդրիէս դաղերենի մասին. «Գրա, տային անոր։ Եւ այսօր իսկ մեր կրթուած դասուն գիտաց ու ջերականագիտաց ժիացեալ ճգերուն խօսած ու գրած բարբառը բաւական կը Հեռանայ արդիւնքն է դաղերէնն այն ձևով՝ զոր կ՝ուսանինք ժողովրդեան խօսածէն, որ դեռ բեռնաւորուած է դպրոցի մեջ։ Սնոնը դարընեցին մեզ Համար այս Թրջերենով։ Լեզուին մաջրուԹեան, Հարազատու գեղեցիկ գործին, ուչադրութեամբ Հոկելով՝ որ ոչ թեան ու զարդացման Հարցերը, կը կրկնեմ, ամ մի ժանգ չեղծանէ զայն»։ «Մեծ գրիչները, կը բոխին Հասողութենեն ու Հետաքրքրութենեն վեր յարէ, բառերուն վրայ զայն կ՚ընեն՝ ինչ որ նախ. բաներ են։ Մասնագիտաց գործն է զարդարել ու կին Թագաւորը կ'ընէին դրամոց վրայ. իրենք եռիացնել գլեզուն անհատաբար, ոչ Թէ Համա անոնց կու տային արժէջը զոր կ՚ուղէին, և կը խումբ գործակցութեամբ, առ այդ ունենան կամ սաչմանեին գինը՝ որով իւրաբանչիւր ոք պիտի ոչ Հասարակաց Հաւանութիւնը։ Գիտութեան ա ընդուներ դանոնը։... Եւ մինչ մեք դաղերէն կը նոնց տուած իրաւունքն է այդ, և ոչ ոք կրնայ խոսինը, Պասկալ և Լառոքփուկոլդ, Լաբրուիէր ու կապտել զայն անոցմէ։ Իսկ գիտական կաճառաց, Բոսուէտ, Մոնդեսկիոյ և Վոլտէր են՝ որ կը Թե. պետուԹեան, դպրոցին, ու ներկայիս նաև լրա. լաժերը դրմ անը հատրենը, ման ին ժանջաջբըն_{ը »։} ժեսունբար տահաօրը է, ինտրն ը նրմաշրբն իաղ Բացարձակ իրականութիւն մ՝ է այս։

աւարվով, անձիո սաղիի ատոտիտեմե Հրմաւ. այլ Հայ ու Հելլէն դիտութեամրը նրրացած թարգմա, կարդալու և օգտուելու Համար իւր ձեռքը տրուած նիչը։ Եւ անոնց դրածն ու խօսածն եթէ ջերակա, գրէն ու կոկուած լեզուէն. ինչպէս ըրաւ Հայ ժո նութեան Հասարակ կանոններով կրնար Համեմա, զովուրդն ալ Արչակունեաց իչխանութեան ներքև, տուիլ ռաժկի խոսածին Հետ, բայց պերճութեամբ, չնորհիւ նաև Լուսաւորչի, Ներսիսի ու Մաշթոցի բառերու և դարձուածոց այլազանութեամբ ու մոշ դպրոցաց³, որով մեր բարբառն Հասաւ իւր ոսկե խութեամբ, և անոնց ճարտար դասաւորութեան արուեստով՝ կը դերազանցէր անկասկած ռաժկին 1. Le Langage 323-24. — 2. Մի՛ գրեթ... 273. — 3. աղջատ մտածութիւնը բացատրող անչուջ լեզուէն։ Ագտթ. 625. ֆաւս. 77. կորիւն՝ 9, 13.

կը նշանակեր բացատրութիւնս. « Նողովուրդի ող ». Չարգացման և Հասարակաց լեզուին վրայ դեւ մաութիւնը շատ բարձր է գրողներուն ողջմաու

ոսկեղեն լեղուին մշակող, արձանագրող ու ժեղ մը, երբ ունի իւր բնիկ Հողին վրայ ամփոփուած ու քաղաքական վրդովումներէ զերծ կենցաղ մր,

^{1.} Քնն. բերակ. Բ, 11-12: — 2. Մոգ՝ 19-20. — 3. Հանդ

խօսածը։ Նմանապէս ԳադիաՀայ մատաղ սերունդը՝ տակից ժողովրդեան վղին կը փաթթեն։ դեռ երէկ ելած իւր երկրէն, արդէն մոռնալու գ. Գրաբարին ծուռ նայողներն ուրիչ պատասդերը լեզուին մէջ։

ջովին Հեռանալ մայրենի բարբառէն։ Ո՜չ, կր պաշ գանալու Համար պարտաւոր չէ դիմելու գրաբարին՝ մաջրել կամ պաՀպանել դայն։ Ո՛չ, կր կրկնեմ ես․ և կաղմուելու է։ զի եթէ կարենար, արդէն չպիտի Հեռանար ան տի։ Ալխարգաբարեանը կը գաճին և կը գետևին խարգաբարն հիվնապես զատ լեզու մի չէ եղած անոր բոլոր աղառաղմանց։ Ո՛չ․ գէթ իրենց գը֊ բնաւ Մեսրոպէն յառաչ․և Այյտնեան անգամ չՀարուածներն Հակառակը կ'ըսեն։ Հետևարար անիշ մարձակեցաւ պնդել ադոր Հակառակը²։ Վասն զի մաստ և անտեղի է ազգային լեզուին տէր և իշխան ժողովուրդ մ՝ իշր ամբողջութեան մեջ՝ չէր կարող դաւանիլ ժողովուրդը։ «Դառն է խորհիլ, – կը միանդամայն երկու լեզու ունենալ իւր անդիր չրչագիտէ Վանգրիէս՝ Հաստատելով իմ տեսութիւնը, - նին։ Մնոնց մին պիտի խօսէր, իսկ միւսը պատեր թե պիտի գայ թերևս օր մը, ուր ոչ ոք պիտի պիտի կախեր։ Կրնային լինել միայն դաւառական կարենայ այլ ևս վայելել այս Հաճոյքը (դաղերենի բարբառներ, և կային ալ. զոր օրինակ Մարաց գեղեցկութեան), եթէ դաստիարակութիւնը, փո խելով իւր բնութիւնն ու նպատակը, դադրի դբա ղելէ (լեզուի վարպետաց) ընտրեալ դասով։ [],յն գոյն լեզու» մը ³. և []տ. []իւնեցին Ը դարուն՝ ժամանակ, չըմբռնելով անոր արժէքը, ժողովրդեան իւր քերականի մեկնութեան մէջ կը յիչէ Հայ բաշ կոպտութիւնն առ ուռն պիտի կոխե այս դիւրեղծ հիշսոշածը, փափկօրէն նրբացած ինչպէս կաւ ճանկար մր¹»։ Մյս իսկ է նպաստր՝ դոր ժողո վուրդը կընայ ընծայել ազգային լեզուին։ Էւ մեզմէ անոնը՝ որ ռաժկին կու տան Հայերենի կառավա րութեան ղեկը, մեր ցեղը կը զատեն քաղաքաշ բարբառներու զանազանութեան, և տաղաչափուշ կիրն ազգաց դասէն, և կը փոխադրեն իւր որոցին Թեան ու պատմունեան մէջ, կը յարէ նոյն գրիչը, մէջ, անգիր՝ անուս՝ անմչակ, տէր և անգիտակ. կը գործածուէին լոկ միջերկրեայն և ոստանիկը '։ ցաբար վարիչ՝ անկագմ աղջատ լեզուի մր, ինչպէս եղեր են նախնական աղդերն, ըսինը վերև։ Բայց այս պատիշը կրճա՜յ խնայուիլ Հայութեան, սա զմայլելի գրաբարն ունեցող Հայութեան։ Եւ յե տոյ՝ մեր ժողովրդեան մտջէն ե՞րբ անցեր են, և իներ է որ կր լեցնէ մամյոյն իջերը՝ մեր մատ <u>հանչած գաղիաբանութեանց կուտակութեամբ, և 3. կորիմ՝ 12։ — 4. Հրм. Ադոնցի, 187։</u>

ղեն կատարին։ Դարոցն եղաւ Տփղիսի Հնչումը կր զիջի, զիջանած, սնանած, յենած, ուսանած, կովկասի մէջ տարածողն ալ (117)։ Թուրքիոյ դաշ բեկանած, բեկանում, (անչույա օր մը պիտի տեսնագան գաւառաց մեջ մեր ցրուած ժողովուրդն ի նենը սնանում և ուսանում ալ), երիտասարդ..-Հէ, սպառ մոռցաւ Հայերէնը, մինչև որ նոյն դպրոցն մանկամարդուհի, սպասուհի, Հանդիսութիւն և նը անոր զաւակաց ևս սկսաւ վերստին աւանդել դայն , ման աղձատանօք ։ Կարծեցեալ իմաստնոց գիւտերն բայց Թերի իւր բնիկ առոգանուԹենէն (43)։ Իսկ են ադոնը, որոց վրայ կր ծանրանայ այսօր մեր ՀունգարաՀայն՝ որ զուրկ մնաց գպրոցէ, այսօր լեզուին ընդՀանուր անկման պատասխանատուու իրեն մայրենի լեզու ըրած է Հիւրընկալ երկրին Թիւնն ալ, դոր ծայրայեղ դիւրուԹեամը մ՝անդի-

վրայ է և նա Հայերէնը, և Հոն բնակող Հայ Հաշ խան մր կու տան։ ԱշխարՀաբարը, կ'ըսեն, միչտ սարակութիւնն անկարող է խափանել այդ վնասը։ ունեցած է իւր գոյութիւնն իբր գրաբարէն ան Մյսթան է անառաջնորդ մնացած ժողովրդեան չատ ինթնուրոյն բարբառ մը։ Ո՞չ ապաջէն Հ․ Пրարբար արսև ատևերեր ույն ասւաւ Բ մանսւ Ներելի է ժողովրդեան՝ մասամը կամ ամրող, մատենագրութեան մէջ անդամ։ Հետևաբար զարտասխանէ ազգասիրութիւնը։ կրնա՞յնա անձամբ իբրև իւր ծնողին, այլ ինքն իրեն բարգաւաձելու

երագ մ՝ է և այս։ իրականութեան մէ այսաՀմանակից Հայ գաւառաց մէջ, – որ միակը չէին անչուչա, – կ'իչխեր «խեցրեկագոյն և խոչորառից «զժիչերկրեայոն և զոստանիկոն», և անոնց Հետ նաև « զեղերականս , որպէս զկորճայն և դտայեցին, և զխութայինն և զչորրորդ Հայեցին և զսպերացին և զսիւնին և զարցախայինն»։ Բառերու տարբերութիւնդ արդիւնք էր նոյն դաւառաց

Երկու իսկապես դատ լեզուներ, ժին խօսուն և ժիւմն անիսս, կը կրկնեմ, չէին կարող գոյանալ անգիր չրջանին, որովչետև գիրն է՝ որ կը զարդացնէ խօսուն բարբառն և անտի կը չինէ երղովրդեան բերանին մէջ սկսաւ Հետ դՀետէ այլա, աչխարՀաբարը։ կերպիլ, ենթարկուիլ այլ և այլ ազդեցութեանց, կայ ճշմարտութիւն մը՝ զոր ամէն մտավարժ oտարանալ գրաբարէն ու Հասնիլ այժմու վիճակին։ Հայ ճանաչելու է. վեր ազգութեան պահպանութիւնը

թե աղդերը, իրենց բարջն ու բարբառները՝ ներ, կորուսանել իւր քաղաքական անկախութիւնը կամ ջին կան արտաջին պատճառներով ենթակայ են Հայրենիջը, կրնայ ժամանակ մր զինահիտ պաչ յեղայրջութեան անողոք օրինաց. որով և ժեր տել, և ապա ղֆիսուս. կրնայ ժերթ եկեղեցական արդի լեզուն Հասեր է ներկայ վիճակին, ուստի չէ ժիութեան ժէջ ապրիլ ուրիչ ազգերու Հետ, և ժերթ կարող յետ դառնալ։ Ոչ, չի դօրեր այդ փաստը. անջատուիլ, կամ բնաւ չանջատուիլ. իւր ադդու դի մեր լեզուին այժմու վիճակը չի կընար Համե թիւնն ապահով է միչտ, կ'ըսեն պատմութիւնն և մատուիլ իւր դասական ձևին Հետ այնպես, ինչ- արևմտեան ազգաց օրինակը։ Այն որ կր դատե պես իտալերենն ու գաղերենը կը Հաժեմատին ու կը պահե ժողովուրդ մ՝ուրիչներե, իւր լեցոշն լատիներենին չետ, որժէ անջատ ու կանոնաւոր է, որ կը կապէ անոր անդամներն իրարու, իրենց լեղուներ կազմած են՝ իրենց սեպՀական նկարտ, ցեղին, անոր անցելոյն և աւանդութեանց Հետ։ գրով։ իսկ ժեր այժմու աչխարՀաբարը կը գտնուի կ'ուղե՞ս օտարացնել զանոնը. ջնջէ՛ լեդուն, և ա_ այդային յատուկ նկարագրէն զուրկ, անկման, նոնք կորսուած են։ Բայց արդէն լպրծուն է լե աղաբաղման և օտարացման վիճակի մը մէջ, որ չի զուն ինընին, և դիւրաւ կը սահի ձեռ քե, եթե Հայտուիր ժեր ազգային գիտակցութեան ու ջաւ խնահով չրոնուի։ Այսօր կ՝ օտարանայ իւր առո դաջակրթութեան Հետ։ ՍչխարՀարարեանը խզում՝ գանութիւնն ու քերականութիւնը. վաղը կր խառ յառաջ բերին մեր Հին ու նոր լեզուաց մէջ՝ նախ նուին իւր բառերը, երրորդ օրը կը փոխանակուի ջան աշխարՀարարին մաջրումը Թուրջերենի աղ- օտարին Հետ իւր այրուրենը. յետոյ կը չջանան ճատուններէն և վերաստացունն Հայկական նկա, լեզուն և ազգութիւնը գլխովին։ Չմոռնանը Հին րագրին. և այդ այնպիսի նախանձով մը, որպէս ազգերը, անոնց բարբառներն ու մեր իսկ դադութ թե Թուրբերենի ձիրանաց մեջ պրկուած մնալը՝ ներն՝ որ այլ ևս չկա՞ն։ Լեզուին Հետ է դեղին մեր ոսկեղէն մայրենի բարբառին անտանելի լծէն կեանքը, լեզուին Հետ անոր մաչն այ։ ձերբազատութիւն մը լինէր աչխարՀաբարին Հա. մար։ Անոնց առաջնորդն էր կիրբը, ոչ Թէ ժիտբը։ 1. Փարպ. 43, 44, 36.

կրորդ լեզու մը, որ գրաւոր կը կոչուի։ | ակայն | ակայն ազգ մը, որ իրաւունը ունի ապրելու իւր ի դարուն սկիզբը դեռ չկար այդ պայմանը։ իւ սեպՀական մորթին մեջ, չի կրնար գերի հևալ այդ Հօն էր՝ որ Մաչթեոց Հնարեց նչանագրերը, և իս. կամ այն դպրոցին անգիտակցութեան. յառավա կոյն ս. Գիրթը Թարդմանոշեցաւ «Հայերէն լսողու. դիմութեան ճանապարՀը միչտ բաց է անոր առև։ Թեամը», որպես դի Հասկանային դայն «բազմու» Էւ եԹէ մեր ռամկերէնը կրցաւ սրբագրել հւո Թիւնը ժողովրդոց» Հայաստանի, և ժողովրդեան նախկին աղաւաղմունքը, ինչպէս տեսանը վերև, ձեռ, թր արուեցաւ «ինթևան ձայնիչ 1 »: Ուրենն աս. նոյնը պիտի կարենայ ընել նաև այժմ, ինչաես տուածաչնչի լեզուն ընրականօրէն նոյն էր տա. կ'ընեն ուրիչ լեզուներն ալ։ Ադոր կր Հրաւիրե կաւին ժողովրդականին Հետ, վերջինս հնացած զվեզ այսօր Հայերէնն ապականող Թուբբերէնն ան_ ակար և աղջատ՝ ռամկին չրթանց վրայ, և ազնիշ դամ, թօթափելով իւրմէ պարսիկ և արար տար ու ճոխ՝ ազնուական ու դարգացած դասուն բեշ բերը, և իւր տոՀմային անձուկ և անչուր սաՀ րանը։ կեցած են Գողժան երգերը, յօրինուած մանաց մէջ ամփոփուելով։ Մեբ, այնչափ Հին ժողովրդէն և իւր լեզուով՝ որ մեր ծանօթ գրա, քաղաքակրթութեան աէր ժողովուրդ մը, անոցմէ րարն է, րայց անչութ։ Լրկու լեղուաց տարբեւ վար հնալու չենք՝ ժեր բառերէն և առոգանութեւ րութիւնը տեսակի մէջ չէր, այլ աստիճանի։ Ցետոյ նէն վտարելու մէջ օտարոտի տարրերը, և իւր Հա ժին գրին ներքև Հաստատուն մնաց, և ժիւսը՝ ժո₋ բազատ ժօրն անղուդական ղարդերով պճնելու ժեր

դ . 2/ գօրեր նաև այն պատճառաբանութ իւնը՝ կախոշած և վեր լեզոշեն։ կրնայ ժողովուրդ մր

2. Uuraus Zusabsa

^{1.} Le Langage, 324: — 2. 2 млн. Ф. С. д. криц. Ц. 49: —